

Волуйко Олексій Миколайович
начальник кафедри правового
забезпечення діяльності НГУ
факультету забезпечення державної
безпеки Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

Сімороз Микола Олексійович
курсант факультету службово-
бойової діяльності Київського
інституту Національної гвардії
України

Ярема Вадим Ігорович
курсант факультету службово-
бойової діяльності Київського
інституту Національної гвардії
України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНІ ЗЛОЧИНИ

За останні десятиліття ми стали свідками численних збройних конфліктів, як міжнародного, так і неміжнародного характеру, які супроводжуються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права та вчиненням злочинів проти людяності. Гарантування міжнародним правом відповідальності за такі порушення стає ключовим для відновлення міжнародного миру та стабільності. Зокрема, події в Сирії та, особливою, міжнародний збройний конфлікт в Україні є прикладами сучасних конфліктів, де міжнародне співтовариство обговорює можливість встановлення відповідальності за вчинення міжнародних злочинів.

Злочини, які вчиняються під час збройних конфліктів: атаки на мирне цивільне населення, масові вбивства цивільного населення, катування та згвалтування, бомбардування з використанням хімічних засобів, примусове переміщення населення та численні інші порушення норм міжнародного гуманітарного права переконують в тому, що визначення відповідальності за такі дії є важливим питанням міжнародної безпеки.

Для початку розглянемо, які ж дії учасників збройних конфліктів можуть кваліфікуватися, як міжнародні злочини.

У юрисдикції Нюрнберзького трибуналу було лише три міжнародні злочини: злочини проти миру; воєнні злочини; злочини проти людяності. Не було окремої категорії геноциду попри злочини Голокосту (геноцид вважався частиною злочинів проти людяності). Міжнародний кримінальний суд в Гаазі (МКС), який діє від 1 липня 2002 року, розглядає чотири види міжнародних злочинів: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії (від

17 липня 2018 року). Якщо би не був визначений останній вид міжнародного злочину, вторгнення росії в Україну було би дуже важко підкреслити відповідальність конкретної фізичної особи – президента російської федерації, хоча, враховуючи правову рису МКС, це не просте завдання. Римський статут стверджує, що вперше Радбез ООН має визнати акт агресії на основі власної резолюції, щоб можна було говорити про кримінальну відповідальність за злочин. Однак зважаючи, що РФ залишається постійним членом Ради Безпеки ООН, який має право на вето, визнання акту агресії на основі резолюції цього органу є практично неможливим [1].

Відповідальність за міжнародні злочини є важливою складовою сучасного міжнародного права та міжнародного судового процесу. Для забезпечення розгляду цих злочинів і відповідальності винних осіб були створені міжнародні трибунали, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС) та Міжнародний трибунал з прав іншого кола. МКС є ключовим міжнародним органом, що вирішує справи щодо міжнародних злочинів, і має юрисдикцію над такими злочинами, включаючи військові злочини, злочини проти людяності, геноцид і військову агресію.

Міжнародний кримінальний суд заснований на міжнародній угоді, яка називається Римський статут. Римський статут МКС був створений 17 липня 1998 р., набрав чинності 1 липня 2002 р. [2].

Україна не ратифікувала Римський статут, не є учасницею Римського статуту (в 2000 році Україна підписала Римський статут, але у 2001 році було винесено рішення Конституційного суду про те, що ратифікацію Римського статуту не буде відповідати конституції). Україна визнала юрисдикцію МКС щодо міжнародних злочинів на території України, що мали місце з 21 листопада 2013 року. Звернення 41 держави-учасниці Римського статуту до Прокурора МКС щодо злочинів в Україні (звернення дозволило уникнути додаткових процесуальних кроків) [2].

Основною метою МКС є запобігання безкарності та забезпечення справедливості у відношенні винних осіб, які вчинили міжнародні злочини. Варто зазначити, що злочини проти людяності досі не мають своєї міжнародної конвенції. Однак, міжнародні злочини не мають строків давності та мають універсальну юрисдикцію, тобто будь-яка країна має юридичне зобов'язання щодо розслідування, засудження, покарання осіб, що скоїли міжнародні злочини без зв'язку з їх національністю чи територією вчинення злочину [1].

Згідно із міжнародним кримінальним правом, що передбачає відповідальність за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, винні особи несуть кримінальну відповідальність за свої дії або бездіяльність. Відповідальними за ці злочини можуть бути визнані лише фізичні особи, а не такі суб'єкти, як організовані збройні групи, політичні партії, організації чи держави. Поведінка, яка може призвести до індивідуальної відповідальності, включає: фактичне вчинення злочину, співучасть, сприяння вчиненню злочину (наприклад, шляхом збирання жертв в одному місці, щоб пізніше вбити їх, надання зброї, планування злочину, який пізніше вчиняється іншими особами,

підбурювання або спонукання іншої особи до вчинення злочину), або наказ про вчинення злочину. Особи, які виконують незаконні накази, також можуть бути визнані індивідуально відповідальними за злочини, вчинені відповідно до таких наказів [3].

Ті, хто несе відповідальність за вчинення або покарання за такі злочини, мають, з юридичної точки зору, командування або вище стоячого керівника. Для того, щоб нести кримінальну відповідальність за поняттям вищої відповідальності, не обов'язково бути начальником у військовому сенсі (наприклад, командиром у війську). Людина може бути керівником і в цивільному сенсі. Отже, до керівництва належать не лише військові командири, а й поліцейські та керівники цивільні (як, наприклад, під час конфлікту в Руанді) або, навіть, мери міст чи керівники підприємств. Важливим є не формальний зв'язок між однією людиною та іншою, а той факт, що одна особа в змозі запобігти вчиненню злочину або сприянню його припиненню, а також покарати тих, хто вчиняє міжнародні злочини. Тобто, начальник повинен вчинити дії, щоб запобігти злочину або покарати винного, незалежно від обставин. Невиконання цієї вимоги може призвести до кримінальної відповідальності [3].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що механізм притягнення фізичної особи до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів не є досконалим, зважаючи на складність умов розкриття та розслідування міжнародних злочинів, відсутність досвіду у правоохоронних органів та суддів у цьому питанні. Водночас, важливо зазначити, що прагнення розвивати та вдосконалювати механізм притягнення фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів з боку державних органів має свої результати.

Список використаних джерел:

1. Томаш Ляховський. Міжнародні злочини та відповідальність: міжнародно-правові можливості розслідування російських злочинів. URL: <https://institutedd.org/blog/posts/miznarodni-zlocini-ta-vidpovidalnist-miznarodno-pravovi-mozlivosti-rozsliduvannya-rosiiskix-zlociniv>.
2. Нуріджанян Гаяне. Міжнародні злочини: визначення, відмінності, кримінальна відповідальність. URL: <https://advokatpost.com/mizhnarodni-zlochyny-vyznachennia-vidminnosti-kryminalna-vidpovidalnist-iuryst-nuridzhanian-gaiane>.
3. Chantal Meloni. Command Responsibility: Mode of Liability for the Crimes of Subordinates or Separate Offence of the Superior? *Journal of International Criminal Justice*, Volume 5, Issue 3, July 2007, Pages 619–637, <https://doi.org/10.1093/jicj/mqm029>